

майстерня проводити майстер-клас по виготовленню музичних інструментів та здійснює живе кобзарювання.

Одеські поборники кобзарського звичаю належать до Чорноморського гайдамацького з'єднання, і завжди активно беруть участь у громадському житті міста та країни.

Odessa kobzar workshop – revival of kobzar tradition in Southern Ukraine

In the article provides information about Odessa kobzar workshop, in the origins of creation of which was Aleksandr Gubsky. It is proved the necessity of the revival of Kobza-playing in Ukraine on a new modern foundation, presented the activities of the Odessa kobzars in the Black Sea Gajdamac formation.

Key words:, *Odessa, Cossacks.*

Одесская кобзарская мастерская – возрождение кобзарской традиции на юге Украины

В статье представлена информация про Одесскую кобзарскую мастерскую, у истоков создания которой был Олекса Губский. Доказана необходимость возрождения кобзарства в Украине на новой современной основе, представлена деятельность одесских кобзарей в составе Черноморского Гайдамацкого соединения.

Ключевые слова: *кобзар, Одещина, козацтво.*

Рецензент: *В.М. Полторака, к.і.н., доцент (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова)*

УДК 016:929:94 (477)

Ігор Лиман

***ПРОЕКТ «ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ:
БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ДОВІДНИК»***

У статті викладається зміст проекту «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник», до якого залучена значна частина авторів часопису «Чорноморська минувшина». Основна увага сконцентрована на методології реалізації першого етапу проекту – підготовці видання, що включає біобібліографії 136 дослідників, які захистили дисертації з минувшини південноукраїнського регіону.

Ключові слова: *Південна Україна, історіографія, біобібліографія, регіон, проект.*

При надзвичайній актуальності комплексного, «тотального» вивчення історії Південної України на заваді консолідації зусиль науковців стоїть недостатня обізнаність представників різних наукових шкіл, у царину інтересів яких входить цей регіон, як із напрацюваннями один одного, так і безпосередньо з персонами, що представляють інші наукові школи. Точніше буде сказати, що в багатьох випадках таке знайомство обмежується знанням історіографії безпосередньо своєї доволі вузької наукової теми (переважно – усе тієї ж дисертаційної) та тим часто доволі

випадковим «набором» науковців, що дослідник зустрічає, відвідуючи конференції, круглі столи, семінари тощо.

Між іншим, це чудово усвідомлював професор Анатолій Васильович Бойко – лідер наукової школи з дослідження історії Південної (Степової) України, до якої я маю честь належати. Зовсім не випадково за тижень до смерті у своєму останньому інтерв'ю Анатолій Васильович, відповідаючи на питання про плани, сказав: «Першочергові наші завдання – це згуртувати дослідників Степової України та інтенсифікувати розвій наукових студій цього краю»⁴⁴⁶.

Очоловані А.В. Бойком Запорізьке відділення Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України, Запорізьке наукове товариство імені Я. Новицького зробили чимало саме для того, аби згуртувати науковців, що вивчають наш регіон: організовано більше 20 наукових конференцій, конгресів, семінарів, круглих столів, започатковано видання часопису «Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII-XIX ст.», серій «Джерела з історії Південної України», «Запорозька спадщина», «Старожитності Південної України» та ін., де могли публікуватись як представники самої наукової школи, так і інші дослідники, що вивчають минувшину Півдня.

Сама ж школа професора А.В. Бойка насправді без перебільшення може бути названа одним із лідерів у вивченні історії Півдня. Сергій Плохій щодо цього висловився так: «Чи можна уявити історію Степової України через покоління, два чи три від сьогодні, яка б не брала до уваги чи навіть не базувалася б на працях Анатолія Бойка та його учнів? Мені важко уявити таку історію і таких істориків, де б вони не жили, і які б теми вони не піднімали»⁴⁴⁷.

Важливим кроком у напрямку реалізації того, до чого прагнув А.В. Бойко в контексті згуртування дослідників історії регіону, стала робота з підготовки та публікації біобібліографічного видання «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок»⁴⁴⁸, що побачило світ у грудні 2011 р.⁴⁴⁹. Причому цю книгу ми з В.М. Константиною розглядаємо і як своєрідну данину пам'яті нашому Учителю, але тим же часом і як намагання зафіксувати, закріпити, популяризувати здобутки наукової школи, сформованої навколо нього, як спробу мобілізувати самих учнів Анатолія Васильовича, не дати їм забути, звідки вони вийшли.

⁴⁴⁶ Пляцький С. Повернення дослідника Степу [Електронний ресурс] // День. – 29 грудня 2010. – № 240. – Режим доступу до статті: <http://www.day.kiev.ua/299337>

⁴⁴⁷ Плохій С. Слово про майстра // Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок / Упор.: І. Лиман, В. Константинова. – Запоріжжя, 2011. – С. 11.

⁴⁴⁸ Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок / Упор.: І. Лиман, В. Константинова. – Запоріжжя, 2011. – 376 с.

⁴⁴⁹ Швидько Г.К. Наукові здобутки дослідника півдня України професора А.В. Бойка та його учнів. Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок. Запоріжжя: ТанDEM, 2011, 374 с. // Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки: Науковий щорічник. – Д.: НГУ, 2012. – Вип. 9. – С. 194-195.

Важливо, що в самому тексті «Від упорядників» цієї книги було сформульовано подальші плани щодо втілення в життя мрії А.В. Бойка про консолідацію істориків, які займаються минувшиною півдня України: «Ми маємо намір після публікації видання «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок» узятись за підготовку кількох томів «Дослідники історії Південної України XVIII-XX століть», яка і може стати певною базою для згуртування все ще до деякої міри розпорошених сил науковців, до сфери інтересів яких входить вивчення минулого регіону».

Викладення змісту проекту «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник»⁴⁵⁰ і є метою цієї статті.

Аби розпочати проект «Дослідники історії Південної України...», принципово важливо було визначитись із тим, що ж, урешті-решт, варто розуміти під «Південною Україною» та інформацію про дослідження присвячені історії якого періоду доцільно включати до видання.

Не зупиняючись докладно на аргументації, яка буде вміщена у самому виданні «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник», зазначу, що цілком виправдано більшість сучасних дослідників при визначенні змісту терміна «Південна Україна» враховує як певну історіографічну традицію, так і адміністративно-територіальний устрій, що був наявний у досліджуваній ними період. Варто пристати до певної історіографічної традиції і при визначенні, що слід розуміти під «Південною Україною» у цьому проекті. Ураховуючи те, що й дослідники, які пишуть про південноукраїнські землі часів до XVIII ст., і частина науковців, які вивчають історію цих земель після розпаду Російської імперії, вживаючи термін «Південна Україна», значною мірою спираються на традиції, сформовані дослідниками, що звертаються до історії регіону XIX – початку XX ст., доцільно обрати саме один з підходів останніх. Не вважаючи за доцільне залишати поза межами досліджень з історії Південної України ні землі Кримського півострова, ні південно-західну частину сучасної Одещини, варто пристати до традиції, згідно з якою під «Південною Україною» розуміються землі Катеринославської, Херсонської, Таврійської губерній і Південної Бессарабії⁴⁵¹. При цьому треба обумовити, що оскільки на сьогодні зазначені землі охоплюють і частину території Російської Федерації та Молдови, то під «Південною Україною» варто розуміти саме ті землі колишніх Катеринославської, Херсонської, Таврійської губерній і Південної Бессарабії, які зараз перебувають у кордонах України. Це територія Автономної Республіки Крим, Одеської, Миколаївської, Херсонської,

⁴⁵⁰ Здійснення проекту уможливлене за підтримки Канадського інституту українських студій Альбертського університету (Вічний фонд ім. Михайла і Дарії Ковальських).

⁴⁵¹ Між іншим, саме такий підхід послідовно відстоює і відповідальний відповідальний редактор даного часопису «Чорноморська минувшина» О.А. Бачинська.

Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської, Донецької областей і південно-східної частини Луганської області.

Не менш важливим є питання про те, дослідження присвячені якій хронології мають увійти до «сфери інтересів» проекту «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник». Уже є давно устаеленою історіографічна традиція, згідно з якою рубіжним в історії земель, які сьогодні входять до складу Південної України, є XVIII ст. Адже саме тоді відбувалось приєднання значної частини земель регіону до складу Російської імперії; саме тоді розпочалася масова колонізація «Дикого Степу»; урешті-решт, саме тоді регіон став сприйматись як єдине ціле. Зважаючи на всі ці аргументи було б доцільно обмежитись саме дослідниками, що вивчали історію регіону з XVIII ст., і саме тому свого часу було заявлено про намір підготовки кількатомника «Дослідники історії Південної України XVIII-XX століть». Разом із тим, беззастережне обмеження такими хронологічними межами могло б сприйматись чи не як заперечення наявності історії південноукраїнських земель більш ранніх часів. А історія-то була давньою і славною! Згадаймо хоча б про сумнівність твердження про відсутність міської традиції на півдні України до «цивілізаторської місії» Катерини II. Адже ціла низка міст Криму небезпідставно відраховує свою історію ще з античності, коли на інших теперішніх українських землях до виникнення перших міст залишалось ще багато століть. І в історії низки з кримських міст до певної міри присутній континуїтет, що і є однією з головних ознак при визначенні віку населеного пункту. Та й землі Півдня поза межами Кримського півострова не можна розглядати як «Дике поле» до колонізації часів Катерини II: певні міські традиції були й тут⁴⁵². Годі й говорити про історію запорозького козацтва, яка розпочинається на Півдні аж ніяк не у XVIII ст.

Обговорюючи відповідні питання з колегами «по цеху», мені доводилось чути думку: якщо говорити про південноукраїнський регіон як цілісність, то варто розглядати його історію саме з XVIII ст.; якщо ж говорити про історію не регіону як такого, а сукупності земель, що нині входять до Південної України, то треба звертатись до часів починаючи з появи людини на цій території.

⁴⁵² Константинова В.М. Проблема визначення чисельності населених пунктів міського типу на території Південної України у перші часи після ліквідації Вольностей Війська Запорозького (до питання про відсутність традиції міського способу буття у запорозького козацтва) // Українське козацтво у вітчизняній та загальноєвропейській історії. Міжнародна наукова конференція: Тези доповідей. – Одеса, 2005. – С. 40-42; Константинова В.М. Проблема визначення чисельності населених пунктів міського типу на території Південної України у перші часи після ліквідації Вольностей Війська Запорозького (до питання про відсутність традиції міського способу буття у запорозького козацтва) // Записки історичного факультету /ОНУ. – Вип. 17. – Одеса, 2006. – С. 162-166; Константинова В.М. Про можливість зміни дати заснування міста Запоріжжя // Фронтири міста: історико-культурологічний альманах /За ред. В.В. Грибовський. – Дніпропетровськ: Герда, 2012. – Вип. 1. – С. 273.

Разом з тим, так сталося, що нещодавно завдяки запрошенню до опонування на захисті докторської дисертації одного з представників наукової школи професора А.В.Бойка В.М. Андреева «Віктор Петров: інтелектуальна біографія» я звернув увагу на концепцію, яка до певної міри дає можливість поглянути на питання під дещо іншим кутом зору. І у своїй дисертації, і у монографії⁴⁵³ В.М. Андреев детально аналізує розроблену Віктором Петровим теорію епох, що характеризується як «своєрідна концепція історичного часу». Згідно з нею історичний процес є дискретним, нелінійним, історія розвивається не еволюційним шляхом, не за висхідною, а завдяки зміщенню, розриву, зламу між епохами. Епоха ж, у свою чергу, – це самодостатній, «замкнений у собі» «відтинок часу», що усвідомлюється як структурна цілісність.

Цілком логічно, що В.М. Андреев відмічає перегукування історіософської концепції В.П. Петрова з теоріями О. Шпенглера та А.Дж. Тойнбі, при цьому зауважуючи, що Віктор Платонович навряд був знайомий з працею останнього «Дослідження історії», що набула визнання лише в 1950-1970-х рр. В.М. Андреев обґрунтовує висновок, що методологічні підходи В.П. Петрова багато в чому були сутолосними з новітніми науковими теоріями, набагато випередили свій час і не втратили актуальності до сьогодні.

Відповідна концепція певною мірою може бути прикладена і до земель Південної України. І тоді можна говорити про те, що історія регіону насправді була історією зміни «самодостатніх епох», що заступали одна одну, часто протистаючи одна одній. У цьому контексті події того самого XVIII ст. можуть сприйматись як прояви зміщення, розриву, «переборювання», «протиставлення», зламу між епохами в історії регіону. Прояви такого розриву, перерваності традицій можна знайти чи не в кожному аспекті історії Півдня відповідного періоду. Скажімо, якщо звернутись до вже згадуваного вище питання про наявність міської традиції в регіоні, то досить промовистим є спостереження В.М. Константінової: після падіння Нової Січі міста Півдня «засновувалися і розвивалися скоріше всупереч, аніж у продовження старих місцевих (передусім козацьких) традицій. Вони були продуктом і в той же час чинником імперської експансії на землі Півдня»⁴⁵⁴. Подібне можна сказати і про перерваність традицій самоврядування в регіоні⁴⁵⁵.

⁴⁵³ Андреев В.М. Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого: Монографія. – Дніпропетровськ: Герда, 2012. – 476 с. – (Серія «DNIPROVIANA»).

⁴⁵⁴ Константінова В.М. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861-1904 роки). – Запоріжжя: АА Тандем, 2010. – С. 113.

⁴⁵⁵ Константінова В.М. [Рец.] Райнер Линднер. Предприниматели и город в Украине: 1860 – 1914 гг. (Индустриализация и социальная коммуникация на Юге Российской империи) / Под ред. А.Н. Доника. — К.; Донецк: ЧП «ИД «Кальмиус», 2009. — 504 с. // Український історичний журнал. — 2011. — № 5 (500). — С. 208.

Варто звернути увагу на ще один аспект проблеми, що лежить у площині аналізу вже не суто історичного, але історіографічного процесу. Саме XVIII ст. стало початком не тільки нової «епохи» в історії Півдня, але й розвитку історико-регіональних досліджень. Вельми показово, що в монографії з промовистою назвою «Історіограф» Південної України Аполлон Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності» Л.В. Новікова, пропонуючи за концептуальними домінантами розділити історико-регіональні дослідження на провінційні, регіоноцентричні й постдержавні, пише, що вже у XVIII ст. стали з'являтися праці, «присвячені історії та тогочасному становищу Південної України»⁴⁵⁶.

Беручи до уваги все вищевикладене, мною було прийняте рішення на перших етапах проекту обмежитись саме дослідниками, що вивчають (вивчали) історію південноукраїнського регіону та (або) його складових у хронології з XVIII ст. Додатковим аргументом на користь такого рішення стало усвідомлення, що не можна одразу «охопити неосяжне». Подальша ж евристика змусила визначатись, як ще більш звузити коло науковців, біобібліографічні дані про яких увійдуть до перших томів проекту. Адже мною було нараховано кілька тисяч лише професійних істориків, які опублікували праці щодо минулого Південної України. До того ж, до питань минувшини Півдня зверталися та звертаються не тільки безпосередньо історики, але й представники інших фахів. Годі й говорити про багаточисельність лав краєзнавців-аматорів, які стали авторами публікацій з історії складових південноукраїнського регіону!

Тож за критерій включення інформації про науковців до перших томів видання «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник» була взята досить конкретна формальна умова – наявність захищеної дисертації з історії регіону або його складових. Зрозуміло, що такий вибір (утім, як і будь-який інший) аж ніяк не є ідеальним, але він має низку очевидних переваг. При цьому я цілком свідомий того, що не всі дисертації мають однакову наукову цінність і що в низці випадків внесок у вивчення історії Південної України дослідників, які не захищали дисертацій з відповідної проблематики, є значно вагомішим.

При тому, що раніше мною велась робота з виявлення та систематизації біобібліографічних даних стосовно значно більш широкого кола науковців, тепер була повторно проведена суцільна евристика в каталогах дисертацій та авторефератів. Була сформована бібліографія дисертацій, захищених не лише з історичних дисциплін, але й з географії, педагогіки, філософії, юридичних наук... Причому при роботі з каталогами виписувались дані не тільки щодо дисертацій, у самих назвах яких були заявлені територіальні рамки дослідження, що відповідають

⁴⁵⁶ Новікова Л.В. «Історіограф» Південної України Аполлон Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності. – Одеса, 2012. – С. 98, 102.

тематичі проекту. Адже в низці випадків у формулюванні тем дисертаційних досліджень не відбивається їхня належність до праць з історії регіону. Утім, визначені самими авторами об'єкти досліджень, їхні територіальні межі дають всі підстави відносити відповідні праці до студій, що безпосередньо стосуються Південної України. Так, наприклад, Е.П. Петровський у 2006 р. захистив кандидатську дисертацію «Архівно-слідчі справи як джерело вивчення історії репресій в Україні у 1937-1938 роках». Утім, як зазначено в авторефераті, «територіальні межі дисертаційного дослідження визначаються специфікою архівно-слідчих справ, які знаходяться у фонді «П» архіву УСБУ в Одеській області. Головним чином вони охоплюють територію сучасної Одеської області, крім Південної Бессарабії (до 1940 р. вона перебувала у складі Румунії)». Та й наукова активність самого Е.П. Петровського поза рамками безпосередньо підготовки дисертації сконцентрована головним чином саме навколо вивчення Одещини 1920-х – 1940-х рр.

Аби такі праці не опинились «за бортом» проекту, був опрацьований великий масив безпосередньо авторефератів і дисертаційних робіт, а не лише каталоги.

У таких випадках, коли в назві дисертації не артикулюється її географічна прив'язка до південноукраїнського регіону або ж його складових, я включав необхідні пояснення до текстів відповідних бібліографічних статей.

У подальшому ж при роботі над проектом «Дослідники історії Південної України: бібліографічний довідник» до певної міри використано методичку, що добре зарекомендувала себе при роботі з підготовки видання «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок».

За базову було взято анкету, що використовувалась при підготовці згаданої книги. При цьому до анкети було внесено низку коректив. Зокрема, тоді як в силу проблематики видання «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок» у ньому не подавались дані про наукових керівників кандидатських і наукових консультантів докторських дисертацій, тепер була нагальна потреба в цій інформації, оскільки саме вона до певної міри дозволяє скласти уявлення про різноманіття наукових шкіл, представники яких займаються дослідженням історії Південної України. З іншого боку, у книзі «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок» не наводилась інформація про специфіку наукових зацікавлень дослідників у контексті вивчення історії регіону, адже там є повна бібліографія кожного дослідника. Кількість науковців, які займалися і займаються дослідженням минувшини Південної України, на порядки відрізняється від кількості представників наукової школи професора А.В. Бойка, тож надати їхню повну бібліографію на сторінках паперового видання, нехай навіть і багатотомного, проблематично. Тому до скорегованої анкети було включено пункт про специфіку наукових зацікавлень дослідників у контексті

вивчення історії Півдня і прохання подати бібліографію, що включає всі опубліковані монографії, археографічні видання, брошури, які стосуються історії Південної України, і лише до десяти позицій найважливіших статей з історії регіону. Утім, публікації – це вельми важливий, але все ж таки лише один з результатів і показників наукової діяльності. Аби дати читачам можливість сформулювати повніше уявлення про спектр активності дослідників у царині вивчення історії Півдня, до оновленої анкети було включено пункт про участь у наукових проектах (розробках, грантах). У книзі «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок» такого пункту не було. Натомість виходячи з розуміння, що наукова школа – це далеко не проста сукупність науковців і їхніх персональних доробків, ми включили як структурні складові тієї книги бібліографічні відомості про всі випуски та томи часопису, багатотомних і серійних видань, започаткованих А.В. Бойком; список наукових конференцій, конгресів, семінарів, круглих столів, в організації яких взяли участь А.В. Бойко або очолювані ним інституції; перелік усно-історичних і етнографічних експедицій, організованих А.В. Бойком і Запорізьким науковим товариством ім. Я. Новицького. Інформація про проекти й гранти представників наукової школи професора А.В. Бойка була включена і до кількох передмов того видання.

Однією з ключових складових реалізації проекту стало спілкування з самими науковцями, які захистили дисертації з історії Півдня. Тут добре прислужився попередній 25-річний досвід дослідницької роботи в царині минувшини саме цього регіону. Зі зрозумілих причин, до цього я був знайомий, хоча б заочно, далеко не зі всіма колегами, які захистились з історії Південної України. Але ті мої «мережеві зв'язки», які склалися раніше, дозволили знайти контактні адреси абсолютної більшості таких нині діючих колег. Тут особливо допомогли представники редакційних колегій низки наукових часописів, члени спеціалізованих вчених рад, лідери наукових шкіл, представлених у регіоні. Вельми показово, що попередні зусилля знайти контактні адреси через розширений пошук у мережі Інтернет виявились малоефективними – у такий спосіб вдалося встановити не більше 15 % електронних адрес чи телефонних номерів. У цьому контексті є підстави говорити принаймні про певну «обмеженість відкритості», якщо не про певну «закритість» значної частини науковців, які працюють у царині вивчення минувшини Півдня (і, ймовірно, не їх одних, але в таких узагальненнях усе ж не будемо виходити за тематику цього проекту). Поважаючи відповідне право на «неафішування» контактної інформації, до видання «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник» включені електронні адреси лише тих колег, які самі подали їх у «Відомостях про науковця».

До написання біобібліографій дослідників історії Південної України, які пішли з життя, були залучені переважно їхні колеги та учні. Утім, маю констатувати, що абсолютна більшість і кандидатських, і докторських дисертацій з історії регіону була захищена впродовж останніх двох десятиліть, і їхні автори переважно продовжують працювати донині. Між іншим, ця обставина також вплинула на рішення на перших етапах проекту сконцентруватись саме на біобібліографіях авторів захищених дисертацій. Адже завданнями проекту є не тільки формування узагальнювальної картини стану вивчення історії Південної України, популяризація напрацювань науковців, що займались цим регіоном, створення можливостей для кожного дослідника, який звертатиметься до окремих аспектів історії Півдня, вільніше орієнтуватись у тематиці попередників, але і сприяння контактам між діючими науковцями, формуванню інформаційної платформи, яка може прислужитися консолідації та координації зусиль і окремих дослідників, і інституцій з вивчення минувшини Південної України.

Приємно констатувати, що абсолютна більшість науковців, з якими я зв'язався в процесі підготовки проекту, з ентузіазмом сприйняла ідею його створення. Ось лише кілька цитат з нашого електронного листування: «Надзвичайно радий тому факту, що Ви взяли на себе таку складну, проте, як на мене, почесну й відповідальну місію – написання біобібліографічного довідника... Гадаю, що його видання буде сприяти активізації наукових досліджень в царині вивчення історичного минулого Південної України, формуванню нового проблемного історіографічного поля, яке актуалізує цілу низку джерелознавчих, історіографічних аспектів соціально-економічної та соціокультурної історії регіону. Безумовно, зі свого боку я зроблю все належне для того, щоб надати Вам необхідну інформацію, яка Вас цікавить»; «сподіваюсь, що цей важливий та цікавий проект буде реалізований»; «дуже вдячна за інформацію, від щирого серця зичу Вам успіхів в тому; раджу, щоб зробили електронну версію цієї унікальної книги про Південь України для всіх науковців України, далекого та ближнього зарубіжжя та розіслали її за електронними адресами всіх науковців, які приймуть участь у виданні цієї книги».

У процесі спілкування щодо уточнення анкетних даних із багатьма колегами зав'язались доволі тісні контакти, які конкретизувались не лише в порадах щодо безпосередньо проекту, але й у взаємному інформуванні про заплановані заходи, у наданні контактних адрес колег, зверненнях за відгукami на автореферати аспірантів тощо. Фактично, уже під час підготовки цього видання проект почав, нехай поки що й у локальних масштабах, виконувати ті функції, задля яких він і задумувався.

Отже, у доволі стислі терміни було сформовано базу даних, що включає біобібліографії кількох сотень дослідників. Адже паралельно зі збиранням матеріалів безпосередньо для цього тому накопичувалась інформація, що буде використана на наступних етапах проекту. Ідеться про біобібліографії дослідників, які працювали або (та) працюють у царині вивчення минулого Південної України, при цьому захистивши дисертації, не присвячені цьому регіону, або ж і взагалі не маючи наукових ступенів.

Не маючи можливості вмістити всі ці бібліографії до одного тому, і тим же часом у силу зрозумілих обставин не маючи у своєму розпорядженні вичерпної інформації щодо всіх дослідників, які так чи інакше прилучилися до справи вивчення минувшини південноукраїнського регіону, я певною мірою змушений слідувати шляхом, протореним проектом «Українські історики. Біобібліографічний довідник» Інституту історії України НАН України. Ідеться саме про видання, нові томи (випуски) якого формуються в міру накопичення та систематизації інформації, з розміщенням біобібліографій у кожному томі (випуску) в алфавітному порядку. Як і упорядники видання Інституту історії України НАН України, я застерігаю, що кількість уміщених до цього тому осіб не вказує на його вичерпність і повноту – відсутні персоналії будуть представлені в наступних томах⁴⁵⁷.

При цьому хочу підкреслити, що проект «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник» має низку принципівих відмінностей від проекту «Українські історики. Біобібліографічний довідник». І йдеться не лише про те, що тоді як останній присвячено дослідникам минулого України та українським ученим, які досліджують історію інших країн, перший сфокусовано на науковцях (причому – не тільки істориках), які вивчали або (та) вивчають історію південноукраїнського регіону. Із наголосом саме на цьому аспекті їхньої наукової діяльності, навіть якщо до сфери їхніх наукових інтересів входять й інші проблеми. Відмінність між проектами становлять і підходи до обсягів безпосередньо бібліографічної інформації, що включається до видань. А головне – відрізняються завдання проектів: «Українські історики. Біобібліографічний довідник» покликані передусім «персоніфікувати донедавна безособову вітчизняну історичну науку», у чому упорядники і вбачають наукову та суспільну цінність серії⁴⁵⁸. Зрозуміло, при такому пріоритеті цілком прийнятним є те, що досі на сайті Інституту історії України НАН України розміщена повна PDF-версія лише одного випуску видання «Українські історики. Біобібліографічний довідник», що до видання не включено інформації щодо електронних адрес та сторінок в Інтернеті дослідників, які нині працюють. Натомість пріоритети проекту «Дослідники історії Південної

⁴⁵⁷ Українські історики XX століття. Біобібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Вип. 2, ч. 1. – К.; Львів, 2003. – С. 3.

⁴⁵⁸ Українські історики. Біобібліографічний довідник. Серія «Українські історики». – Вип. 3. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 3.

України: біобібліографічний довідник» зумовляють необхідність: а) включення (за пояснених вище умов) такої інформації, б) зосередження на перших етапах проекту на бібліографіях передусім сучасних науковців, і, що надзвичайно важливо, в) паралельного розміщення бібліографій на Інтернет-ресурсі, який і має стати головною платформою для перманентного розгортання проекту, тоді як друковані томи будуть фіксувати лише його дискретні проміжні етапи.

Що стосується безпосередньо першого тому видання, який найближчим часом вийде друком, то він включає біобібліографії 136 науковців. Серед них 21 доктор наук, 1 доктор філософії (Ph.D.), 114 кандидатів наук. Інформація щодо 90 науковців подана безпосередньо за складеними ними анкетами (що зазначено після відповідних біобібліографічних даних), щодо решти 46 дослідників – подана їхніми колегами.

Стосовно гендерного представництва, серед науковців, інформація про яких увійшла до цього тому, 72 жінки і 64 чоловіки. Оскільки низка жінок-науковців публікувалась як під дівочим прізвищем, так і під прізвищем чоловіка, у виданні подаються обидва варіанти (за умови надання відповідної інформації самими дослідницями).

Показово, що абсолютна більшість (112) дослідників минувшини Південної України народилась на землях саме цього регіону, тоді як лише 10 – в інших регіонах України, 7 – у Росії, 2 – у Казахстані, 2 – в Азербайджані, 1 – в Узбекистані, 1 – у Білорусі і 1 – у Чехословаччині.

Не менш показово, що при цьому 125 науковців на час подання відомостей працювали в південноукраїнському регіоні (з них 61 у тому ж населеному пункті, де народились), 5 – в інших регіонах України, 3 – у Росії, 1 – у Канаді. Двоє дослідників історії Південної України, інформація про яких увійшла до цього тому, на час його підготовки вже пішли з життя.

За умови вдумливого прочитання в текстах анкет можна побачити цілий комплекс доволі симптоматичних ознак сучасної історіографічної ситуації.

При ретельному ознайомленні з виданням оочі мають можливість звернути увагу на різні підходи і до організації співпраці наукового керівника з його (її) вихованцями, і безпосередньо до складання CV.

До видання увійшли і статті про низку науковців, представлених у виданні «Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок». Зроблено це аби не «відривати» відповідну наукову школу від загального контексту дослідження Південної України. При цьому дані щодо біографій і бібліографій представників школи доповнені і не є копією попередніх. Зокрема, враховано, що дехто встиг змінити свій статус, захистивши дисертацію.

До видання увійшли і фотографії представлених у ньому дослідників. На жаль, не всі змогли надати фото у PDF-форматі

належної якості, що змусило вмішувати до книги портрети малого розміру, по 12 на сторінці.

При всій повазі до сумлінності колег, низка даних щодо біографій і бібліографій після додаткової перевірки була скорегована. Була уніфікована подача відомостей про наукові часописи, у яких опубліковано праці дослідників історії Південної України.

Вчені ступені та наукові звання наукових керівників дисертантів у виданні не наводяться, аби не виникало плутанини щодо того, подається ця інформація станом на момент захисту чи на час публікації тому.

Заради уніфікації до цього тому не вміщені подані низкою авторів дані щодо підготовлених ними до видання праць, які подані до друку, але ще не опубліковані. Деякі дослідники подали свої повні бібліографії, але формат видання зумовив необхідність обмежитись включенням до нього даних про не більш як 10 найбільш значущих статей з історії регіону при наведенні повного списку книг кожного автора, що стосуються минувшини Півдня.

З тих же міркувань уніфікації, оскільки лише щодо кількох науковців подані дані про конференції, в організації яких вони взяли участь, така інформація в біобібліографічних статтях опущена.

Разом з тим, маю наголосити, що дані, не включені до першого тому, аж ніяк не приречені на забуття. Адже принципово важливо, що цей том розглядається лише як початок проекту «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник». Дуже сподіваюсь, що матиму змогу продовжити роботу над цим проектом. Причому йдеться не тільки про підготовку наступних друкованих томів. Уже на час виходу першого тому з друку його повна електронна версія буде розміщена на кількох ресурсах Інтернету для безкоштовного якомога ширшого доступу. А сайт Науково-дослідного Інституту історичної урбаністики⁴⁵⁹ (<http://ti-urbanhistory.org.ua>), де раніше були розміщені запрошення науковців до участі в проекті й анкета⁴⁶⁰, до того ж стане платформою для розгортання цього проекту. В ідеалі, тут можуть розміщуватись і, головне, перманентно оновлюватись, доповнюватись і біографічні дані, і повні бібліографії як тих дослідників, інформація про яких увійшла до першого тому, так і науковців, що залишилися за його межами. Тож розпочавши із 136 сучасних дослідників, які захистили дисертації з історії Південної України чи її складових, можна буде не тільки подати бібліографії решти кандидатів і докторів наук, що на цей момент мають дисертації з минувшини регіону, але й поступово розширювати коло дослідників за рахунок включення до нього колег, які будуть захищатися паралельно з розгортанням проекту, і науковців, які мають публікації з історії Півдня, хоча їхні дисертації не присвячені цьому регіону, і

⁴⁵⁹ Константінова В.М., Лиман І.І. Науково-дослідний інститут історичної урбаністики // Фронтери міста: історико-культурологічний альманах/За ред. В.В. Грибовський. – Дніпропетровськ: Герда, 2013. – Вип. 2. – С. 326-330.

⁴⁶⁰ Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник // Інститут історичної урбаністики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ti-urbanhistory.org.ua/projects/110-historians>

молодих дослідників, які перебувають лише на підступах до вченого звання. Не говорячи вже про біобібліографії представників поколінь, які вже пішли у Вічність. За певних умов, проектом можуть бути охоплені й чисельні аматори-краєзнавці, внесок яких у дослідження й популяризацію минувшини південноукраїнського регіону важко переоцінити.

Розпочавши з досліджень, присвячених історії Південної України XVIII-XX ст., поступово варто спуститися нижче по хронології, розширивши проект за рахунок біобібліографій, що стосуються більш ранніх етапів історії регіону та його складових.

Українською важливою складовою розвитку проекту може стати акумулювання на Інтернет-ресурсі не тільки біобібліографій, але й повнотекстових електронних версій праць з історії Півдня.

Годі й говорити, що всі ці кроки можуть бути вкрай важливими для згуртування дослідників Південної України, інтенсифікації розгортання студій з історії регіону, адже (укотре наголошу) вони спрямовані не тільки на розширення можливостей для вільнішої орієнтації в чи не безмежному морі публікацій, що так чи інакше стосуються минувшини Південної України, але й на сприяння спілкуванню науковців, розширенню їхніх «мережових зв'язків».

Igor Lyman

**Project «Researchers of the History of Southern Ukraine:
Biobibliographic References»**

The article describes the contents of Project "Researchers of the History of Southern Ukraine: Biobibliographic References", which involved a significant part of the authors of the magazine "Chornomors'ka Mynuvshyna". The main attention is concentrated on the methodology of the first phase of the project – preparing a book, including biobibliographies of 136 researchers, who defended theses about the past of Southern Ukrainian region.

Key words: Southern Ukraine, historiography, biobibliography, region, project.

Игорь Лиман

**Проект «Исследователи истории Южной Украины:
биобиблиографический справочник»**

В статье излагается содержание проекта "Исследователи истории Южной Украины: биобиблиографический справочник", в который вовлечена значительная часть авторов журнала "Черноморська минувшина". Основное внимание сконцентрировано на методологии реализации первого этапа проекта – подготовке издания, включающего биобиблиографии 136 исследователей, защитивших диссертации, посвященные прошлому южноукраинского региона.

Ключевые слова: Южная Украина, историография, биобиблиография, регион, проект.

Рецензент: Т.В.Чухліб, д.і.н., провідний науковий співробітник (Інститут історії України НАН України).